

Türkiye'deki Tarımsal Üretim Planlaması ve Hukuki Boyutu

Aziz Orhan ÇİMEN

Orcid no: <https://orcid.org/0000-0002-0935-3545>

Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara

Bülent GÜLÇUBUK

Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Ankara

Orcid no: <https://orcid.org/0000-0003-4026-1814>

Makale Künyesi

**Derleme /
Review**

**Sorumlu Yazar /
Corresponding Author**

Aziz Orhan Çimen

azizorhancimen@hotmail.com

Geliş Tarihi / Received:

11.02.2024

Kabul Tarihi / Accepted:

27.03.2024

Tarım Ekonomisi Dergisi

Cilt:30 Sayı: 1 Sayfa: 61-68

Turkish Journal of

Agricultural Economics

Volume: 30 Issue: 1

Page: 61-68

DOI

10.24181/tarekoder.1435383 JEL:

O13, Q14, Q18

Özet

Amaç: Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye'de tarımsal üretim planlaması kapsamındaki politikalar ile bu amaçla yapılan düzenlemelerin hukuki boyutunu ortaya koymaktır. Düzenlemelerin yeni olması, uygulamaya henüz başlanmaması ve konu hakkında yapılmış yeterli düzeyde akademik çalışma bulunmaması nedeniyle özgün bir çalışma ortaya konulması amaçlanmıştır.

Tasarım / Metodoloji / Yaklaşım: Bu amaç dâhilinde öncelikli olarak Türkiye'deki tarımsal üretim planlama süreci ve sürecin yönetiminin incelenmesi sonrasında Türkiye'de 2023 yılında tarımsal üretim planlaması konusunda yapılan çok önemli düzenlemelerin hukuki boyutu irdelenmiştir. Söz konusu hukuki düzenlemelerin etkileri ile olumlu ve olumsuz yanları açıklanmaya çalışılmıştır.

Bulgular: 5488 sayılı Tarım Kanunu'nda yapılan değişiklikle tarımsal üretim planlaması ile ilgili yeni bir düzenleme getirilmiştir. Daha sonra çıkarılan Yönetmelikle planlama sürecinde teşvik edici yaklaşım yerine, yaptırım temelli yaklaşımın benimsendiği görülmektedir. Bu yaklaşımın sonucunda zaten zoraki bir halde kırsal alanda yaşamaya çalışan ve faaliyetlerine devam eden üreticilerin daha fazla yaptırıma maruz kalacağı ve üretimden ayrılabilmesi öngörülmektedir.

Tarımsal üretim planlaması, tarım sektöründeki çeşitli paydaşların işbirliğini gerektiren kapsamlı bir süreçtir. Ancak yapılan düzenlemelerle tarım sektörünün dinamiklerini ve paydaşların görüşlerini eşit bir şekilde yansıtan bir model tasarlanacağına, dar kapsamlı ve sadece kamu otoritesinin var olduğu bir modelin getirildiği düşünülmektedir. Sonuç olarak, tarımsal üretim planlaması üreticileri destekleyici katılımcı bir yaklaşımla tasarlanmalı, eğitim ve bilgilendirme ile desteklenmeli, uyumlu politikalarla şekillendirilmeli ve uzun vadeli sürdürülebilirlik ilkesini benimsemelidir.

Özgünlük/Değer: Literatürde, Türkiye'de tarımsal üretim planlaması ile hukuki boyutunu ele alan çalışma oldukça sınırlıdır. Ayrıca yakın zamanda yapılan yasal düzenlemeler nedeniyle karşılaşılabilecek olumsuz koşulların etkileri hakkında politika yapıcılara öneriler sunması ile diğer çalışmalardan farklılık göstermektedir. Sonuç olarak çalışma ile bu alandaki boşluk doldurularak literatüre katkı sağlanacaktır.

Anahtar kelimeler: Tarım, Tarımsal Üretim Planlaması, Tarım Hukuku, Tarım Kanunu

Agricultural Production Planning and its Legal Aspect in Turkey

Abstract

Purpose: The main purpose of this study is to reveal the legal dimension of the policies within the scope of agricultural production planning in Turkey and the regulations made for this purpose. It was aimed to produce an original study since the regulations are new, their implementation have not yet started and there is not enough academic research on the subject.

Design/Methodology/Approach: For this purpose, first of all, the agricultural production planning process in Turkey and the management of the process were examined and then the legal dimension of the very important regulations made in Turkey regarding agricultural production planning in 2023 was examined. The effects of these legal regulations and their positive and negative aspects have been tried to be explained.

Findings: Agricultural production planning is a comprehensive process that requires the cooperation of various stakeholders in the agricultural sector. However, it is thought that instead of designing a model that equally reflects the dynamics of the agricultural sector and the views of stakeholders, a narrow-scope model in which only the public authority exists has been introduced. As a result of this approach, it is predicted that producers who are already struggling to live in rural areas and continue their activities will be subject to more sanctions and may leave production.

Although agricultural production planning is a comprehensive process that requires the cooperation of various stakeholders in the agricultural sector, the regulations are trying to introduce a narrow-scope model in which only the public authority exists, instead of a model that equally reflects the dynamics of the agricultural sector and the views of the stakeholders. As a result, agricultural production planning should be designed with a participatory approach that supports producers, supported by education and information, shaped by compatible policies and adopted the principle of long-term sustainability.

Originality/Value: In the literature, studies dealing with agricultural production planning and its legal dimension in Turkey are quite limited. In addition, this study differs from other studies in that it offers suggestions to policy makers about the effects of negative conditions that may be encountered due to recent legal regulations. As a result, this study will contribute to the literature by filling the gap in this field.

Key words: Agriculture, Agricultural Production Planning, Agricultural Law, Agricultural Statute

1. GİRİŞ

Tarım sektörünün ekonomik büyüme, gıda güvencesi ve çevresel sürdürülebilirlik gibi önemli hedeflere ulaşmasında tarımsal üretim planlama süreci kritik bir rol oynamaktadır. Tarım sektörü paydaşlarının tamamının etkili bir şekilde planlama sürecine katılımının sağlanması ve temsil ağırlığının en az siyasi irade kadar olması hayati önem taşıması nedeniyle üniversiteler, ürün konseyleri, üreticiler, sivil toplum kuruluşları ile özel sektör temsilcilerinin düzenli olarak karar alma mekanizmalarına katılmasına ve etkin bir rol almasına olanak tanıyan bir yapı oluşturulmalıdır. Ayrıca tarımsal üretim planlamasının sağlıklı bir şekilde yapılması için Genel Tarım Sayımının belirli sıklıkta yapılması, tarımsal istatistiklerin sağlıklı ve güncel olmasının sağlanması ve tarım ürünlerinin iç ve dış ticaretinde arz ve talep dengesinin gözetilmesi önemli koşullardandır.

Çalışmanın amacı tarımsal üretim planlamasının Türkiye'deki hukuki boyutunun ortaya konulmasıdır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada tarım politikasının belirlenmesi sürecinin önemli unsuru olarak gösterilen tarımsal üretim planlaması ile ilgili plan ve programların yanı sıra mevzuat incelemesi yapılmıştır. Mevzuat incelemesinin ana çerçevesi olarak 7442 sayılı Kanun ile 5488 sayılı Tarım Kanununda gerçekleştirilen değişiklik ve sonrasında yayımlanan Tarımsal Üretim Planlanması Hakkında Yönetmelik hükümlerinin hukuki değerlendirilmesi belirlenmiştir.

Diğer önemli bir husus da planlama sürecinde seçilecek yöntemdir. Bu aşamada yaptırım ağırlıklı bir yöntem yerine, üreticilere mali teşvikler, vergi avantajları veya hibe programları gibi teşviklerin verilmesi ile üretim planlamasına gönüllü katılımın sağlandığı katılımcı teşvik edici bir yöntemin uygulanması gerekmektedir. Bu yöntem ile hem mülkiyet hukuku kapsamında üretici haklarının engellenmesi önlenir, hem de ülkenin ekonomik ve sosyal hedeflerine paralel bir şekilde tarımsal kalkınma sağlanarak istihdamın artırılması, yerel üretimin güçlendirilmesi gibi önemli konuların çözümünde büyük aşama kaydedilebilir.

7442 sayılı Kanun'daki tarımsal üretim planlamasının düzenlenmesi ile ilgili madde gerekçesinde amaç olarak "Tarım arazileri uygun olarak bitkisel ve hayvansal üretimi artırmak" gösterilmektedir (Anonim, 2023). Ancak sadece Tarım ve Orman Bakanlığı'nın belirleyeceği ürün türlerinin yetiştirilebilmesi için onay prosedürünün getirilmesinin yanı sıra Kanunda öngörülen üretim planlamasını güçlendirmek üzere uyarı, belirli süre desteklerden yararlandırmama veya idari para cezası şeklinde kademeli bir yaptırım öngörülmesi tarımsal üretim planlaması konusunda teşvik edici yöntem yerine, yaptırım yöntemi benimsendiğini göstermektedir (Anonim, 2023).

Bahse konu yasal düzenlemede 5488 sayılı Tarım Kanunu'nun 7. Maddesinde yapılan değişiklik ile madde gerekçesine uygun olarak, tarımsal ürünlerin arz ve talep miktarını ve gıda güvencesi kapsamında yeterlilik derecesini dikkate almak suretiyle, ürün veya ürün gruplarının ülke bazında üretim deseni ile tarım havzası veya işletme bazında asgari ve azami üretim miktarlarının belirleme yetkisi Tarım ve Orman Bakanlığı'na verilmesi, üreticilerin Bakanlıktan izin almadan üretim yapamayacağı, izinsiz üretim yapan üreticilere destekleme ödemelerinin ödenmeyeceği şeklinde yaptırım uygulanması ve izinsiz üretime devam edenlere de ayrıca idari para cezası verilerek ek maddi yaptırım uygulanacağı hükme bağlanmıştır (Anonim, 2023a).

2. TARIMSAL ÜRETİM PLANLAMASI

Ekonomik, sosyal ve çevresel değişimlerle birlikte küresel iklim değişikliğinin yanı sıra su kaynaklarına ulaşımında yaşanan sıkıntılar, tarımsal üretimi olumsuz yönde etkilemektedir. Aynı zamanda nüfus artışı, gelir seviyesinde yükselme ve kent nüfusunun plansız bir şekilde artması gıda ürünleri üzerindeki talep baskısını arttırmaktadır. Bu nedenle, tarımsal üretimde doğal kaynakların daha etkin bir şekilde kullanılabilmesi ve nüfus artışı nedeniyle gıda talebinin yükselmesinin karşılanabilmesi için üretim planlamasının yapılması artık bir zorunluluktur (Anonim, 2023a).

Tarımsal üretim planlamasının ilk adımı, bitkisel ve hayvansal üretim arasında olumlu dengeyi kurmaktır. Devamında hem bitkisel hem de hayvansal üretimin ülke genelinde ayrıntılı bir şekilde planlanması gerekmektedir (Sönmez, 1986). Tarımsal çalışmaların başarıya ulaşması, kırsal alanda zor koşullar içinde çalışarak üreten ve milli ekonomiye katkıda bulunan üreticinin gelir düzeyinin artması için tarımsal planlama vazgeçilemez ve herkesin saygı göstermesi gereken bir konudur. (Sönmez, 2023). Üretim planlaması, üretim kaynaklarının ekonomik kullanımı ile tarımsal ürünlerin üretim miktarlarının ekim alanlarına göre belirlenmesi ve üretim verimliliği hususlarını kapsamaktadır. Buradaki problem ekonomik olarak karlı ve ülke ihtiyacını en yüksek düzeyde karşılayan yıllık tarımsal üretim planını rasyonel olarak yapabilmektir (Yıldız, O. ve Sel, Ç., 2023).

Rasyonel bir tarımsal üretim planlaması süreci, tarım sektöründe etkin ve verimli bir üretim oluşturmayı, doğal kaynakların ekonomik bir şekilde kullanılmasını ve gıda taleplerini karşılamayı hedeflemelidir. Tarımsal üretim planlaması ile ülkedeki tarım faaliyetlerini düzenlemek, sürdürülebilir, ekonomik, çevresel ve sosyal açılarından uygun bir tarım pratiği oluşturmak amaçlanmaktadır. Planlama sürecinde tohum, gübre, ilaçlama, sulama, işçilik ve tarım ekipmanları gibi üretim maliyetlerini, ekonomik açıdan sürdürülebilir olacak şekilde planlamak da büyük önem taşımaktadır. Çünkü planlamanın amacı kaynakların etkin bir şekilde kullanılmasını ve üretim sürecinin hem devamlılığını ve hem de karlılığını arttırmaktır.

Yukarıda belirtilen tarımsal girdilerin yanı sıra tarımsal istatistiklerin de gerçeğe yakın bir şekilde tutulması ve periyodik olarak güncellenmesi gerekmektedir. Bahse konu tarımsal istatistikler vasıtasıyla, tarım ürünlerinin üretim miktarı ile talebin karşılanabilmesinin yeterliliği, arzın talebi karşılamaması veya arzın talepten fazla olması durumunda söz konusu ürünlerin

dış ticaret dengesi ile dünya piyasalarındaki savaş, iklim değişikliği vb. etkenlerin ticaret ve üretime etkisinin verilerle ortaya konularak üretim planlaması daha sağlıklı yapılabilecektir. Diğer taraftan sadece üretimin başlangıcında değil, hasat ve pazarlama aşamasının planlanması da gerekmektedir. Bunun nedeni hasat ve devamındaki pazarlama süreçlerinin, tarımsal faaliyet ile tüm sezon boyunca elde edilecek geliri belirleyen kritik bir nokta olmasıdır. Bu aşamada, ürünlerin doğru zamanlarda ve uygun koşullarda hasat edilmesi, depolanması ve pazarlanması tarım işletmelerinin başarısını belirleyen önemli unsurlardır. Ayrıca Türkiye'de üreticiler için sadece üretimde bulunmak değil hasat sonrası satış ve pazar arayışları da en az üretim kadar sorun barındırmaktadır.

Ülkelerin tarımsal üretim planlaması konusunda gıda güvenliği, ekonomik sürdürülebilirlik, çevresel etkiler, iklim değişikliği, su yönetimi, ticaret sistemi, teknolojik değişikliklere uyum, risk yönetimi ve sosyal adalet gibi çeşitli faktörleri dikkate alarak makro düzeyde politikalar uygulamaları gerekmektedir. Sayılan faktörlerin bir araya getirilmesi ile yapılan tarımsal üretim planlaması, sürdürülebilir ve güvenli bir gıda üretimini destekleyerek ülkenin ekonomik ve sosyal kalkınmasına katkıda bulunabilir. Diğer taraftan tarım sektöründeki üretim planlaması, kamunun, üreticilerin, işletmelerin, gıda üreticilerinin ve gıda ticareti gerçekleştirenlerin işbirliğiyle yapılabilir. Sonuç olarak tarımsal üretim planlaması ile hem üreticilerin hem de endüstrinin sürdürülebilir bir şekilde faaliyet göstermesi sağlanarak, gelecek nesiller için doğal kaynakların korunması, ekonomik istikrarın sağlanması ve toplumun gıda ihtiyaçlarının karşılanmasına katkı sunulabilecektir.

3. TARIMSAL ÜRETİM PLANLAMASINDA TARIM SAYIMI VE TARIMSAL İSTATİSTİKLERİN ÖNEMİ

Tarımsal üretim planlaması için öncelikle Genel Tarım Sayımının yapılması gerekmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından hemen sonra 1927 yılında ilk Tarım Sayımı yapılmıştır. Ancak dönemin ekonomik, sosyal ve tarihsel gelişmeleri nedeniyle 1950 yılında İkinci Tarım Sayımı yapılabilmektedir. Sayımın yapılma dönemlerinin belirsizliği ile sayımda elde edilen verilerin güncelliğini kaybetmesini engellemek amacıyla, 20 Nisan 1955 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 6534 Sayılı Kanun ile Sayımlar Kanunu'nda değişiklik yapılarak, genel tarım sayımlarının sonu (0) sıfır ile biten yıllarda yapılması hükmü getirilmiştir. Tam olarak uyulmasa da, genel tarım sayımları 1963, 1970, 1980, 1991 ve en son olarak 2001 yıllarında gerçekleştirilmiştir (Anonim, 2023b).

2019 yılında Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından düzenlenen III. Tarım Orman Şurası Sonuç Bildirgesi'nde, "Tüm ilgili kurum ve kuruluşlarla etkin işbirliği yapılarak tohumdan sofraya dijital değer zincirinin kurulması, tarım sayımının yapılması ve güncellenebilir veri tabanının oluşturulması" hedeflenmiştir. Ancak 2024 yılına gelinmiş olmasına rağmen henüz genel tarım sayımı yapılmamıştır (Anonim, 2023b). Genel Tarım Sayımının yapılamaması hem uygulanan tarım politikalarının etkileri ve sonuçlarının sağlıklı bir şekilde değerlendirilememesine hem de tarım sektöründeki sorunların kökeninin belirlenememesine neden olmaktadır. Ayrıca söz konusu tespit ve değerlendirmenin yapılamaması sonucunda ülkenin tarımsal üretim planlamasının gerçekçi bir şekilde oluşturulma ihtimali bulunmamaktadır (Anonim, 2023c).

Yapılması planlanan genel tarım sayımı sırasında Tarım ve Orman Bakanlığı, tarımsal araştırma kuruluşları ve ilgili bakanlıklarla kurumlar arasında işbirliği ve koordinasyon büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, teknolojik imkânların ve bilimsel veri işleme yöntemlerinin kullanılması tarım sayımı sürecini kolaylaştırarak verilerin daha doğru bir şekilde elde edilmesine sağlayacaktır. (TOBB, 2013). Ancak gelinen noktada sadece Tarım ve Orman Bakanlığı ile TÜİK arasında tarım sayımı ile ilgili protokol imzalanmıştır. Bu protokol kapsamında üreticilere yönelik demografik bilgilerin yer alıp almadığı bilinmemekle birlikte, olmaması durumunda işgücü ve gelecek planlaması açısından önemli sorunlar ortaya çıkabilecektir.

Tarım sayımı yapılmadan tarımsal üretimin planlanması, var olan durumu bilmeden bir hedef belirlenmesi ve planlama sürecinin aceleyle getirilmesi anlamına gelmektedir. Yakın zamanda kabul edilen ve önümüzdeki beş yıllık süreci planlayan, On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028)'nin 3.2.2. Öncelikli Gelişme Alanları başlıklı bölümün 3.2.2.1. Tarım ve Gıda yan başlıklı kısmında; "Üretimin ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarını bütüncül olarak ele alan, teknoloji kullanım düzeyi ve verimliliği yüksek, örgütlü, rekabetçi, arz-talep dengesi çerçevesinde planlı üretim yapılan, doğal kaynakları etkin ve sürdürülebilir kullanan, toplumun yeterli ve dengeli beslenmesini sağlayan bir tarım sektörünün oluşturulması temel amaçtır." şeklinde belirtilen amaç doğrultusunda "Bitkisel ürünlerin arz talep dengesi, tarım arazilerinin kabiliyet sınıflarına uygun kullanımı ve stratejik ürünlerin üretiminde kendine yeterliliğin sağlanması amacıyla üretim planlaması yapılacaktır." hedefi konulmuştur (Anonim, 2023d). Söz konusu hedefe ulaşmak için sadece bir önceki Kalkınma Planında belirtilen tarım sayımının yapılması tarımsal üretim planlaması açısından yeterli değildir. Yukarıda da belirtildiği üzere ülkemizin bitkisel üretim verileri ile hayvancılık potansiyelini ortaya koyacak verilerinin en kısa sürede güncellenmesi elzemdir. Ayrıca tarım ürünlerinin hem ülkemiz içindeki arz talep dengesi hemde dünyadaki dış ticaret dengesine ilişkin verilerin sağlıklı bir şekilde tutulması gerekmektedir. Böylelikle tarımsal üretim planlaması ile ilgili hükümlerin hem tarım sayımının hem de tarımsal istatistiklerin güncellenmesinin ardından uygulanması ile ülkemizin beş yıl daha kaybetmesini engelleyecektir.

4. TARIM VE ORMAN BAKANLIĞI 2024-2028 STRATEJİK PLANI'NDA TARIMSAL ÜRETİM PLANLAMASI

Tarım ve Orman Bakanlığı'nın 2024-2028 yılları arasındaki amaçları ve hedeflerini ortaya koymak için hazırladığı 2024-2028 Stratejik Planında, tarımsal üretim planlaması hakkında "4. Planlı, Dirençli ve Gelişime Açık Bir Tarım Sektörü Oluşturmak" amacı altında "4.1 Üretim planlaması yapmak, sözleşmeli üretimi yaygınlaştırmak" hedefi yer almaktadır. Bakanlık tarımsal üretim planlamasını ile sözleşmeli üretimin ülke çapında uygulanmasını bir arada değerlendirmektedir. Ancak Bakanlık söz konusu hedefe ulaşmada sözleşmeli üretimin planlandığı şekilde yürütülebilmesi ile tarımsal üretimde

girdi ve ürün fiyatlarındaki dalgalanmaları risk olarak görmektedir.

Bakanlığın tarımsal üretim planlaması konusundaki stratejisi aşağıda yer almaktadır.

- Arazinin verim kabiliyeti ile yağış ve sulama imkânlarının gözetilerek üretim planlaması yapılmasını,
- Stratejik üretimin yeterliliğinin izlenmesini,
- Tarafların haklarını korumak için sözleşmeli üretime destek verilerek yaygınlaştırılmasının sağlanmasını,
- Stratejik ürünlerde kendine yeterlilik sağlanması ile tarımsal alanların kullanımının etkinleştirilmesi.

Planın tarımsal üretim planlaması ile ilgili bölümünde Bakanlığın mevcut durum hakkında yaptığı tespitler ise şöyledir; sözleşmeli üretim konusunda üretici bilincinin zayıf olması, ekonomik riskler/fiyat dalgalanmaları ve pazarlama sorunlarının bulunması, tarım ürünlerinde arz ve rekolte tahminleri ile sektördeki kayıtlılığın yeterli olmaması, stratejik öneme sahip ürünlerin üretim miktarında yaşanan dalgalanmalar. Sayılan tespitlerin içerisinde tarım sayımının yapılmaması, tarım istatistiklerinin güncel olmaması ve tarım ürünlerinin hem ülke içinde hem de dışındaki ticareti ile ilgili verilerin bulunmaması tarımsal üretim planlamasının başarılı bir şekilde uygulanmaması sonucunu doğurabilecektir.

Diğer bir husus ise tarımsal üretim planlaması hedefinde performans göstergeleridir; Bunlar da şöyle sıralanabilir;

- Planlı üretim yapılan bitkisel ürün/ürün grubu,
- Sözleşmeli bitkisel üretim yapılan alan,
- Planlı üretim yapılan hayvansal ürün sayısı,
- Sözleşmeli usulde yetiştirilen büyükbaş besilik hayvan sayısı,
- Sözleşmeli üretilen çiğ süt miktarı,
- Sözleşmeli üretilen su ürünleri miktarı

Hedeflere ulaşmadaki başarıyı gösteren performans göstergelerinde yer alan planlı üretimi yapılan bitkisel ürün/ürün grubu ile planlı üretimi yapılan hayvansal ürün sayısı sırasıyla %20 ve %15 oranında etki etmektedir. Ancak ürün grubunun sayısının Bakanlık tarafından belirlenmesinin tarımsal üretim açısından nasıl bir öneminin olduğu anlaşılabilir. Çünkü ürün sayısının değil, planlamanın arz ve talep dengesine etkisi üretim planlaması açısından değerlendirilmelidir. Bir diğer gösterge olarak yer verilen hayvansal ürün sayısı ise yıllara göre hiç değişmemektedir. Değişmeyen bir göstergenin başarıya %15 olarak gösterilen katkısının nasıl ölçüleceği ise anlaşılabilir.

Sözleşmeli usulde yetiştirilen büyükbaş besilik hayvan sayısı ile sözleşmeli üretilen su ürünleri miktarı olarak ifade edilen performans göstergeleri incelendiğinde söz konusu verilerdeki başlangıç değerleri sıfır iken bir yıl gibi kısa bir sürede sırasıyla 200.000 baş ve 3.000 ton olarak gösterilen hedefin tutturulması ülkemizin içinde bulunduğu ekonomik süreç ve iklim değişimi gibi etmenler nedeniyle kolay olmayacaktır. Ayrıca sözleşmeli üretilen çiğ süt miktarının ise bir yılda %50 oranında artış olacağı şeklinde ifade edilen başarı göstergesinin ülkemizin içinde bulunduğu çiğ süt arzında yaşanan dengesizlik ve fiyat dalgalanmaları nedeniyle gerçekleşmesi zor görünmektedir.

5. TÜRKİYE'DEKİ TARIMSAL ÜRETİM PLANLAMASININ HUKUKİ DURUMU

Bu bölümde mevcut politikalar sonucunda 2023 yılında yapılan düzenlemeler hukuk sistemimiz açısından değerlendirilecektir. Tarımsal üretim planlaması ile tarımda sözleşmeli üretim modeline yönelik düzenlemelerin aynı Kanun ile yapılması ve birbiri ile ilgili olmasına rağmen çalışmada sadece tarımsal üretim planlaması hakkındaki düzenlemelere ait değerlendirmeler yapılacaktır.

5.1. T.C. Anayasası'nda yer alan düzenlemeler

Tarımsal üretim planlamasının hukuksal boyutunun aktarılmasında öncelikle Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda yer alan düzenlemelerin incelenmesi gerekmektedir. Anayasanın Üçüncü Bölüm'ünde yer alan "Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler" bölümünün III. Kamu yararı, B. Toprak mülkiyeti başlıklı 44. Maddesinde "Devlet, toprağın verimli olarak işletilmesini korumak ve geliştirmek, erozyonla kaybedilmesini önlemek ve topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçilikle uğraşan köylüye toprak sağlamak amacıyla gerekli tedbirleri alır." denilmektedir. Bu hüküm ile devletin, toprağın verimli işletilmesini korumak amacıyla ve kamu yararı koşuluyla aldığı tedbirlerin mülkiyet hakkını ihlal etmeyeceği düzenlenmiştir.

Diğer bir hüküm ise, III. Kamu yararı, C. Tarım, hayvancılık ve bu üretim dallarında çalışanların korunması başlıklı 45. Maddesi ile düzenlenmiştir. Söz konusu madde ile Devlete, tarımsal üretim planlaması ilkelerine uygun bir şekilde, bitkisel ve hayvansal üretimi artırmak amacıyla yapılacak kanun ve düzenlemelerle hem tarım ve hayvancılık faaliyetlerinde bulunan üreticilerin ihtiyacı olan araç ve gereçler ile diğer girdilere ulaşmasını kolaylaştırmak hem de elde edilen bitkisel ve hayvansal ürünlerin değerlendirilmesi ve gerçek değerlerinin üreticinin eline geçmesi için gereken tedbirleri almak şeklinde pozitif bir yükümlülük verilmektedir. Yukarıda belirtilen iki madde, tarımsal üretim ile ilgili olarak kamu yararı olması durumunda, yaptırım ve teşvik mekanizmalarını kullanabilme hakkını devlete vermektedir. Ancak bilinmelidir ki, tarımsal üretimin zorluğu nedeniyle üreticilerin sayısında yaşanan düşüşü önlemek ve işlenen tarım arazisi miktarını artırmak, yaptırım yolu ile değil teşvik yoluyla yapılmalıdır.

Anayasada yer alan tarımsal üretim planlaması ile ilgili diğer bir düzenleme ise "166. Maddedir. Bahse konu maddede "Ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı özellikle sanayinin ve tarımın yurt düzeyinde dengeli ve uyumlu biçimde hızla gelişmesini, ülke kaynaklarının döküm ve değerlendirilmesini yaparak verimli şekilde kullanılmasını planlamak, bu amaçla

gerekli teşkilatı kurmak Devletin görevidir.” hükmü yer almaktadır. Söz konusu hüküm ile Devlete, yapacağı planlama ile tarımsal üretimin ve dolayısıyla tarımdan elde edilen gelirin ülke genelinde dengeli ve uyumlu artırılması yönünde politikalar yapma zorunluluğu getirilmektedir. Maddede belirtilen dengeli ve uyumlu üretim, tarımsal üretim gerçekleştirenlere çeşitli teşvik ve destek mekanizmalarının sağlanması sonucunda oluşulabilecektir.

Anayasa’da belirtilen, Devletin tarım alanındaki yükümlülüklerini yerine getirmesi amacıyla 2006 yılında 5488 sayılı Tarım Kanunu çıkarılmıştır. Ancak Tarım Kanunu’nda ve Orman Kanunu’nda yer alan düzenlemelerin yeterli olmadığı düşünüldükçe 7442 sayılı Kanun ile bu alanlarda bazı değişiklikler yapılmıştır. Yapılan değişikliklerin kapsamlı olması nedeniyle, sadece çalışmanın konusu olan tarımsal üretim planlaması ile ilgili değişiklik değerlendirilmiştir.

5.2. 5488 Sayılı Tarım Kanunu’nda 7442 Sayılı Kanun ile yapılan değişiklikler

Ülkemizde tarımsal üretim planlaması konusunda yapılan son yasal düzenleme, 23.03.2023 tarihinde kabul edilen 7442 Sayılı Orman Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanundur. Söz konusu kanun ile Anayasanın 45 inci maddesinde belirtilen “tarımsal üretim planlaması ilkelerine uygun olarak bitkisel ve hayvansal üretimi artırmak” amacıyla Tarım Kanununun 7. Maddesi değiştirilmiştir. 5488 sayılı Tarım Kanunu’nun tamamen değiştirilen Yetki başlıklı 7. Maddesine göre; tarım sektörüyle ilgili politikaların belirlenmesi, planlanması ve koordinasyonunun Bakanlık tarafından yürütülmesi ile tarım sektöründeki politika oluşturma süreci bir önceki hükme göre daha merkezi bir rolle Bakanlığa verilmiştir. Bunun yanı sıra planlama sürecinde, ilgili kurumlar ve kuruluşlarla işbirliği yapılması hükmü konulmuştur. Böylelikle tarımsal üretim planlamasının daha etkili ve koordineli bir şekilde gerçekleştirilmesi amaçlanarak, tarım sektörünün sürdürülebilirliği, verimliliği ve rekabet gücünü artırmaya yönelik stratejilerin belirlenmesi ve uygulanmasında daha etkili olabilecek bir yapı oluşturulması hedeflenmektedir.

Anılan düzenlemeyle Tarım Kanununun 7. Maddesine, "Tarımsal üretimin planlanması, gıda güvencesi ve güvenliğinin temin edilmesi, verimliliğin artırılması, çevrenin korunması ve sürdürülebilirliğin tesis edilmesi için Bakanlıkça belirlenen ürün veya ürün gruplarının üretimine başlanmadan önce Bakanlıktan izin alınır. Bakanlık, arz ve talep miktarı ile yeterlilik derecesini dikkate alarak hangi ürün veya ürün gruplarının üretileceği ile tarım havzası veya işletme bazında asgari ve azami üretim miktarlarını belirler." ifadesi de eklenmiştir. Bu değişiklikte birlikte Tarım ve Orman Bakanlığı, tarımsal üretimin planlanması, izin süreçleri ve üretim miktarlarının belirlenmesi konularında tam yetkili kılınmıştır. Söz konusu yetki ile Bakanlık, ürün veya ürün gruplarının üretimine ilişkin izin süreçlerinde arz-talep dengesi, yeterlilik derecesi gibi faktörleri değerlendirerek hangi ürün veya ürün gruplarının üretileceğini belirleyecek ve aynı zamanda tarım havzası veya işletme bazında asgari ve azami üretim miktarlarını tespit edecektir. Ayrıca tarımsal üretimin daha kontrollü, sürdürülebilir ve güvenli bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlamak amaçlanmaktadır.

Yukarıda belirtilen düzenlemeler ile tarımsal üretim planlamasının nasıl yapılacağı ile yetkinin hangi bakanlıkta olduğu hüküm altına alınarak, bu konudaki eksiklik giderilmeye çalışılmıştır. Maddenin devamında ise söz konusu fıkraya aykırı davranılması durumunda neler olacağı düzenlenmiş ve uygulama hükmüne aykırı davranışlara kademeli olarak yaptırım uygulanması getirilmiştir. Buna göre;

1. Aykırı faaliyette bulunduğu ilk kez tespit edilen üreticiler, söz konusu hükümlerine uygun şekilde faaliyette bulunmaları konusunda Bakanlık tarafından yazılı olarak uyarılmaktadır.
2. Yazılı uyarıya rağmen 12 ay içerisinde faaliyetlerini düzenlemeye göre değiştirmeyen üreticilerin beş yıl süreyle destekleme programından yararlanmaları engellenmektedir.
3. Bir sonraki takvim yılında da madde hükmüne aykırı faaliyette bulunduğu tespit edilen üreticilere, ürün grubuna göre bu faaliyetten elde edilecek yıllık brüt hasılasının yüzde birinden beşine kadar idari para cezası verilerek maddi yaptırım uygulanacağına hükmedilmiştir. Çok yıllık üretim faaliyetlerinde bulunan üreticilere ise aykırı faaliyette buldukları her yıl için bu faaliyetten elde edilecek yıllık brüt hasılasının yüzde birinden beşine kadar idari para cezası verilerek yaptırım sürekli hale getirilmektedir.

5.3. Tarımsal üretimin planlanması hakkında yönetmelik

5488 sayılı Tarım Kanunu’nun Yetki başlıklı 7. Maddesinde yapılan değişiklik ile Tarım ve Orman Bakanlığına tarımsal üretimin planlanması hakkında usul ve esasları belirlemesi için yönetmelik düzenleme yetkisi verilmiştir. Söz konusu hükme dayanılarak, Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından, tarımsal üretimin planlamasına yönelik usul ve esasları düzenlemek amacıyla, bitkisel üretim, hayvansal üretim ve su ürünleri üretiminde tarım havzası veya işletme bazında üretimin planlanmasına esas iş ve işlemleri kapsayan “Tarımsal Üretimin Planlanması Hakkında Yönetmelik” 14 Eylül 2023 tarihli Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

Yönetmeliğin 5. Maddesi ile tarımsal üretimin planlama uygulamalarının yürütülmesinde görevli Kurul, Komisyon, Komite ve Bakanlık teşkilatı belirtilmiştir.

Tarımsal Üretimin Planlanması Hakkında Yönetmelik ile düzenlenen yetkileri en geniş ve en önemli organ olarak tarımsal üretimin öngörülebilir ve yönetilebilir olmasını temin etmek amacıyla Tarımsal Üretimin Planlanması Kurulu (Kurul) oluşturulmuştur. Yönetmelik ile Kurulun görevleri aşağıdaki şekilde sıralanmıştır;

- a) Üretim planlamasına konu ürün veya ürün gruplarını belirlemek.
- b) Üretim dönemleri itibarıyla ürün veya ürün grupları ile asgari ve azami üretim miktarlarını belirlemek.
- c) Mevcut sosyo-ekonomik koşulları, üretim maliyetlerini ve gelir düzeyini, uluslararası gelişmeleri, iç ve dış ticareti,

tarım ve gıda sektörünün mevcut durumunu ve gelişme trendi ile çevre faktörlerini dikkate alarak bütüncül yaklaşımla tarım, tarımsal sanayi ve kırsal kalkınmada entegrasyonu sağlayacak yönlendirmeleri yapmak.

d) Arz güvencesinin temin edilmesi, verimliliğin artırılması ve tarımsal üretimin geliştirilmesi için iklim değişikliğini de dikkate alarak uygun ekolojilerde arz ve talep miktarı ile yeterlilik oranına göre tarımsal üretim planlaması yapmak.

e) Üretim planlamasını tarımsal faaliyet alanlarına göre havza veya işletme bazında belirlemektir.” Ancak, Kurul üyelerinin tamamının Tarım ve Orman Bakanlığı ana hizmet birimlerinin üst düzey yöneticilerinden oluşması, ülkenin ana sektörlerinden biri olan tarım sektörünün planlamasında, paydaşların karar alma süreçlerinin dışında kalmasına neden olmaktadır. Ayrıca, Kurul toplantılarına katılmasında yarar görülen kurum ve kuruluşların, üniversitelerin, ürün konseylerinin, sivil toplum kuruluşlarının ve özel sektör kuruluşlarının davet edilmesi hükmü ile hangi paydaşların katılacağına da Kurul tarafından belirlenmesi yönetim ilkelerine aykırılık teşkil etmektedir. Ayrıca kırsal alanda üreticilerle ilgili olan teknik elemanların yereldeki uygulamalara ilişkin değerlendirmeleri ve görüşlerine de yer verilmemektedir. Yönetmelik ile il düzeyinde ise “su kısıtı, sosyo-ekonomik koşullar, pazarlama olanakları, örgütlülük durumu, tarımsal altyapı, tarımsal sanayi durumu, depolama ve işleme kapasitesi, üreticilerin mevcut alet ve ekipman varlığı, sulama durumu, münavebe, iş gücü olanakları, mera varlığı, otlama kapasitesi, hayvan varlığı, su ürünleri üretim potansiyeli ve çiftçi deneyimleri göz önüne alınarak hazırlanacak rapor doğrultusunda ürün veya ürün gruplarında, üç yıllık dönemleri kapsayacak şekilde havza veya işletme bazında her yıl üretim planının hazırlanması için, kararlarının ancak Kurul tarafından uygun görülmesi halinde yürürlüğe gireceği ifade edilen Teknik Komite oluşturulmuştur. Teknik Komitenin kararlarının oy birliği yerine çoğunlukla alınması Komitedeki sivil temsilcilerin sayısının azlığı nedeniyle kararlara etkisini azaltmaktadır. Ayrıca Komite kararlarının ancak Kurul tarafından onaylandıktan sonra uygulanacak olması Teknik Komitenin tarımsal üretim planlamasındaki etkisini azaltmaktadır.

Çiftçi Kayıt Sistemi Yönetmeliğinin 4 üncü maddesinde tanımlanan İl/ilçe tahkim komisyonları, İl/ilçe keşif komisyonları, İl/ilçe tespit komisyonlarına yönetmelik ile yeni görevler verilmektedir. Yönetmelik hükümlerine göre, uygulamada ortaya çıkan ihtilafli konuların çözümünde karar almaya ve tespitine ihtiyaç duyulan konularda tespit ve keşif komisyonlarını görevlendirmeye İl/ilçe tahkim komisyonları yetkili olarak görevlendirilmiştir. İl/ilçe keşif komisyonları da hem tahkim komisyonunca yeniden keşif yapılmasına lüzum görülen arazilerde yerinde keşif yaparak keşif raporu düzenlemek hem de tarımsal üretim planlamasına esas olmak üzere il/ilçe müdürlükleri tarafından verilen görevleri yerine getirmek için yetkilendirilmiştir. İl/ilçe tespit komisyonları ise üretim planlamasına esas ürün veya ürün gruplarında Bakanlık kayıt sistemine kayıtlı olmayan tarımsal faaliyetlerin yerinde tespitini yaparak tutanak altına almak ve ihtilafli konu ve faaliyetlerin tespitini yapmakla görevlendirilmiştir.

Yönetmeliğin üçüncü bölümünde tarımsal üretimin planlanması ve üretim izinlerinin verilmesi konusundaki düzenlemeler yer almaktadır. Bu bölümde tarımsal üretim, bitkisel, hayvansal ve su ürünleri üretimi olarak üçe ayrılmaktadır. Tarımsal üretimin planlamasında kalkınma planları, orta vadeli programlar, Bakanlık stratejik planlarına göre planlanan tarımsal üretimde; Bitkisel üretim için, kuraklık yönetim planlarını dikkate alarak, sulama durumu, arz ve talep dengesi, yeterlilik oranı, nüfus projeksiyonları, ekim veya dikim alanı, üretim, fiyat, ihracat, ithalat ve tüketim değişkenleri için geçmiş dönemleri kapsayan istatistik verilerin değerlendirileceği, hayvansal üretim için iklim koşulları, arazi yapısı, işletme büyüklüğü, mevcut hayvan varlığı, kaba yem ihtiyacının karşılanma oranı, mera varlığı, su ihtiyacı, nüfus projeksiyonları ile iç ve dış talep verilerinin değerlendirileceği, su ürünleri üretimi için, arz ve talep dengesi, üretim, ihracat, ithalat, avlanabilir stok durumu, nüfus projeksiyonları, bilimsel çalışmalar, çevresel değişkenler ve sosyo-ekonomik etkenler ile uluslararası yükümlülükler ve istatistik verilerin değerlendirileceği belirtilmesine rağmen yukarıda da belirttiğimiz üzere tarım sayımı verilerine göre planlamanın yapılacağına herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Bu nedenle hem merkezi bir şekilde sadece Bakanlık yönetiminin olduğu Kurul ile hem de tarımsal üretim kapasitesi hakkında tam anlamıyla bilgi sahibi olmadan yapılacak planlamanın ülkemiz gerçekleri ile örtüşmeyeceği düşünülmektedir. Aynı zamanda tarım bakanlığına ait il ve ilçe örgütlerinde yerele ait bu verilerin sağlıklı olarak toplanamaması nedeniyle istatistik olarak planlama için sağlıklı ve güncel veriler bulunmamaktadır.

Tarımsal üretimin planlanmasının ardından üretim izinlerinin verilmesine dair yönetmelik hükümleri incelendiğinde, Bitkisel ve hayvansal üretim izinlerinde, Kurul tarafından ürün ve ürün gruplarının asgari ve azami ürün miktarlarının belirleneceği ve üretim izinlerinin tarım havzası veya işletme bazında verileceği ifade edilmektedir. Üreticilerin Kurul tarafından belirlenen ürün veya ürün gruplarını üretmek amacıyla il/ilçe müdürlüklerinden izin almasına hükmedilmektedir.

Bitkisel üretim izni konusunda öncelik verilecek durumlar aşağıda sıralanmaktadır;

- “Sözleşmeli üretim, organik tarım ve iyi tarım uygulamaları yapılan alanlar.
- Hayvancılık işletmelerinin kendi ihtiyaçlarına yönelik yem üretimleri.
- Tarla içi modern sulama sistemleri kullanılarak yapılan üretimler.
- Özel mevzuatı çerçevesinde münavebe zorunluluğu olan ürünler.
- Çiftçi örgütleri tarafından ortak üretim alanlarında yapılan üretimler.”

Hayvansal üretim izni konusunda öncelik verilecek durumlar ise;

- “Sözleşmeli üretim, organik tarım ve iyi tarım uygulamaları yapılan işletmeler.
- Ana sözleşmesinde hayvancılık faaliyeti olan çiftçi örgütleri tarafından ortak yapılan üretimler.

- Bakanlık ıslah programlarına kayıtlı veya soy kütüğüne üye damızlıkçı ve/veya ari işletmeler.” şeklinde düzenlenmektedir.

Belirtilen alanlarda verilecek önceliğin kapsamı, usul ve esasları, havza veya işletme bazında verilecek izin miktarı ile üretim miktarının nasıl olacağı ise Yönetmelikte belirtilmemektedir. Bu nedenle objektif kriterler içeren bir talimatnamenin en kısa sürede Bakanlık veya Kurul tarafından düzenlenmesi gerekmektedir. Ayrıca, küçük üreticileri bu düzenleme ile sözleşmeli üretime yönlendirmek, üreticileri rekabet edemeyecekleri ve kar amaçlı çalışan şirketlerin inisiyatifine bırakmaya yol açabilecektir.

Bitkisel üretim izinleri kapsamında yeni meyve bahçesi tesisinde farklı bir düzenleme getirilerek tarımsal arazinin eğimine göre değerlendirme yapılacağına hükmedilmiştir. Düzenlemeye göre ormandan tahsis edilen ağaçlandırma alanları ile 5403 sayılı Kanunda belirtilen dikili tarım arazilerinde asgari tarımsal arazi büyüklüğü altında kalan alanlar hariç olmak üzere eğimi yüzde altının altında olan arazilerde izin verilmeyeceği, ancak işlemeli tarıma uygun olmayan yerler ile arazinin bulunduğu en küçük yerleşim birimi olan köy veya mahallede, çayır mera hariç toplam tarım alanının yüzde seksenden fazlasının dikili tarım alanı olduğu yerlerde teknik komite kararıyla belirlenen alanlara, Kurul tarafından havza veya işletme bazında izin verme yetkisi verilmektedir. Bu hüküm ile meyve bahçesi kurulumunda Kurul'a geniş bir takdir hakkı verilmektedir.

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Tarımsal üretim planlaması, tarım sektöründe verimli bir üretim ve kaynak yönetimi sağlamak amacıyla gerçekleştirilen kritik bir süreçtir. Planlama sürecinde, belirli bir zaman diliminde hangi ürünlerin, ne kadarının ve nasıl üretileceğini belirlemek amacıyla gıda güvenliği, ekonomik sürdürülebilirlik, çevresel etkiler, iklim değişikliği, su yönetimi, ticaret sistemi, teknolojik değişikliklere uyum, risk yönetimi ve sosyal adalet gibi faktörleri göz önünde bulundurulmaktadır. Ayrıca iklim şartları, üretim kaynakları, tarımsal üretim potansiyeli, su kaynakları, arazi eğimi, toprak yapısı ve verimliliği gibi doğal etkenler ile pazar talepleri, tüketici tercihleri, ürün karlılığı ve rekabet koşulları gibi Genel Tarım Sayımı ve tarımsal istatistikler ile ortaya konulabilecek veriler de planlamada dikkate alınmalıdır.

Tarımsal üretim planlamasında başarılı olmak için Devletin “Teşvik Edici Yaklaşım”ı benimsemesi gerekmektedir. Söz konusu yaklaşımda üreticilerin, sürdürülebilir tarım uygulamalarına geçiş yapmaları için ekonomik, sosyal, dengeleyici ve finansal teşvik mekanizmaları oluşturulmalıdır. Mali destek, hibe desteği, vergi avantajları, eğitim programları, beşeri sermaye güçlendirilmesi, kamusal kapasite artışı veya diğer teşvik önlemleri şeklinde planlanan teşvik ve güçlendirme mekanizmaları vasıtasıyla tarım sektörü desteklenerek belirli tarımsal hedeflere ulaşmak amaçlanmaktadır. Ancak, bu teşviklerin doğru bir şekilde tasarlanması, etkin bir şekilde uygulanması ve sürekli olarak değerlendirilmesi önemlidir. Ayrıca sosyal, çevresel ve ekonomik sürdürülebilirlik ilkelerine uygun olmaları da önemlidir.

Çalışmanın konusu olan 5488 sayılı Tarım Kanunu'nda yapılan tarımsal üretim planlaması ile ilgili düzenleme ve devamında çıkarılan Yönetmelik hükümleri incelendiğinde ise teşvik edici yaklaşım yerine yaptırım temeli yaklaşım benimsendiği görülmektedir. Bu yaklaşımın sonucunda zaten zoraki bir halde kırsal alanda yaşamaya çalışan ve faaliyetlerine devam eden tarım üreticilerinin daha fazla baskıya maruz kalacağı ve üretimden ayrılacaktır. Nitekim üretici sayısı her geçen yıl düşmekte olup 2023 de yaklaşık 2 milyon 177 ye inmiştir.

Tarımsal üretim planlaması, tarım sektöründeki çeşitli paydaşların işbirliğini gerektiren kapsamlı bir süreçtir. Ancak Yönetmelikte, Kurulda sadece Bakanlık bürokratlarının bulunması, diğer önemli paydaşların (kurum ve kuruluşlar, üniversiteler, ürün konseyleri, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör) sadece ihtiyaç durumunda Kurul toplantılarına katılımlarının mümkün olması ve oy hakkına sahip olmamaları neticesinde yönetim ilkelerine göre karar almadan katılımcılıktan yoksun planlama yapılacağı düşüncesine sebep olmaktadır. Tarım sektörünün dinamiklerini yansıtan ve paydaşların görüşlerini eşit bir şekilde yansıtan bir modelin benimsenmesi ile planlama sürecinin daha kapsamlı, adil ve sürdürülebilir olacağı düşünülmektedir.

Sonuç olarak, tarımsal üretim planlaması üreticileri destekleyici bir yaklaşımla tasarlanmalı, eğitim ve bilgilendirme ile desteklenmeli, uyumlu politikalarla şekillendirilmeli ve uzun vadeli katılımcı sürdürülebilirlik ilkesini benimsenmelidir. Bu şekilde, tarım sektörünün gelişimi desteklenerek, üreticilerin güçlenmesi ve çevrenin korunması da sağlanacaktır. Planlama sadece üretim temelinde değil aynı zamanda pazarlamayı, ürün geliştirmeyi ve katma değer artışını da sağlayacak biçimde olmalıdır.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyan Özeti

Yazarlar makaleye eşit oranda katkı sağlamış olduklarını ve intihal yapmadıklarını beyan eder.

Çıkar Çatışması Beyanı

Makale yazarları aralarında herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan ederler.

KAYNAKLAR

Anonim (2023), Kocaeli Milletvekili İlyas Şeker ve Kırklareli Milletvekili Selahattin Minsolmaz ile 203 Milletvekilinin Orman Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi (2/4972) ile Çevre Komisyonu ve

- Tarım, Orman ve Köyişleri Komisyonu Raporları
- Anonim (2023a), <http://www.tarimpolitikalari.com>, TAPMER (Tarım Politikaları Merkezi), 2023. Tarımsal Üretim Planlaması Raporu.
- Anonim (2023b), <http://www.tarimpolitikalari.com>, TAPMER (Tarım Politikaları Merkezi), 2023. Tarım Sayımının Önemi Raporu.
- Anonim (2023c), <http://www.tarimpolitikalari.com>, TAPMER (Tarım Politikaları Merkezi), 2023. Tarımda Sözleşmeli Üretim Raporu.
- Anonim (2023d), On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028), Strateji ve Bütçe Başkanlığı.
- Sönmez, R. (2023). Prof. Dr. Reşit Sönmez'in Anısına Armağan Kitabı. Ege Üniversitesi Yayınları Ziraat Fakültesi Yayın No: 578.
- Sönmez, R. (1986), "Tarımsal Planlama ve Hayvancılık Hayvansal Üretim", *Hayvansal Üretim Dergisi* 23 (L-3), Ege Zootekni Derneği.
- Tarım ve Orman Bakanlığı (2019), III. Tarım Orman Şûrası Sonuç Bildirgesi.
- Tarım ve Orman Bakanlığı, 2024-2028 Stratejik Plan.
- TOBB (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği) (2014), Türkiye Tarım Sektör Raporu.
- Yıldız, O. ve Sel, Ç. (2023), Türkiye'de Bakliyat Üretimi Üzerine Tarımsal Planlama İçin Bir Matematiksel Model Önerisi. *Journal of the Institute of Science and Technology*, 13(2), pp. 1155-1164.
- www.mevzuat.gov.tr, 1321 sayılı Sayımlar Kanunu.
- www.mevzuat.gov.tr, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası.
- www.mevzuat.gov.tr, 7442 sayılı Orman Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun.
- www.mevzuat.gov.tr, 5488 sayılı Tarım Kanunu.
- www.mevzuat.gov.tr, Tarımsal Üretim Planlanması Hakkında Yönetmelik